

NORGES DØVEFORBUND

KRONSPRINSEN HAAKON ER NORGES DØVEFORBUNDS HØYE BESKYTTER

Til Kultur- og likestillingsdepartementet

Fra Norges Døveforbund

16. desember 2023

Høringsinnspill til NOU – Tegnspråk for livet

Norges Døveforbund (heretter NDF) er både en organisasjon for funksjonshemmede og en språkorganisasjon for norsk tegnspråk.

NDF representerer den språklige og kulturelle minoriteten som utgjør målgruppen til NOU 2023: 20 «Tegnspråk for livet» (heretter NOU-en) og har arbeidet veldig grundig med innspillet til denne NOU-en. Det har blitt satt ned en arbeidsgruppe med ulike representanter fra tegnspråkmiljøet. Navnene deres kan leses på slutten av dette innspillet. Deres tanker og innspillene har blitt diskutert i ulike nivåer i organisasjonen hele høsten 2023.

NOU-en er et historiske dokument på flere måter. Det har aldri tidligere vært en egen NOU om tegnspråk. NOU-en ser på norsk tegnspråk (heretter tegnspråk) som et språk, og døve og hørselshemmede som en språklig og kulturell minoritet. For NDF er det en stor og viktig anerkjennelse.

Denne NOU-en viser at det er nødvendig med videre diskusjoner og arbeid med tegnspråkfeltet. Det er viktig å ikke tro at tegnspråkfeltet er ferdig utredet med denne NOU-en. Det behøves flere NOU-er og flere utredninger på flere områder. Samtidig haster flere av områdene NOU-en berører. NDF forsøker i hele dette høringsinnspillet å være på tilbudssiden da vi ser at NDF kan bidra til å løse flere av tiltakene som er foreslått i NOU-en.

Ta kontakt med NDF ved behov for avklaring eller videre diskusjoner.

Kort oppsummering over temaene

- A.** Tydeligere språkplanlegging
- B.** NDF mener at NDF og lokalforeningene burde ha vært mer involvert
- C.** NDF er uenig i antagelse om antall døve og tegnspråklige
- D.** Tidlig tilgang på tegnspråk
- E.** Tegnspråk i barnehage. Gi barn alle muligheter
- F.** Tegnspråk i grunnskole. Strategi 1 eller 2?
- G.** Tegnspråk i videregående skole. Et tilbud i hele Norge?
- H.** Døve og hørselshemmede er mangfoldig gruppe
- I.** Norsk tegnspråk må implementeres i den europeiske Minoritetsspråkpakten
- J.** Eldre døve og hørselshemmede
- K.** Tolketjenesten
- L.** NRK/Medier
- M.** Underholdning og kulturtilbud på tegnspråk

A. Tydeligere språkplanlegging

Kapittel fire, som omhandler faktorer som påvirker norsk tegnspråk, gir en kort oppsummering om språkplanlegging. Vi mener denne delen burde ha vært mer sentral og gjennomgripende gjennom NOU-en. Tiltakene kan forstås som fragmenterte og isolerte. NOU-en mangler en tydelig rød tråd for hele livet. NOU-en har – etter vårt syn – litt for dominerende fokus på barn mellom 6-19 år, de som er i opplæringsalder. NOU-en er mangelfull for de som er 0-6 år og de som er eldre enn 19 år. Flere temaer har heller ikke blitt diskutert. Særlig alvorlig er det at språkdeprivasjon ikke blir mer diskutert. Dette burde ha vært et sentralt og gjennomgripende tema gjennom NOU-en.

Språkdeprivasjon defineres mangelen på språklige stimuli som er nødvendige for språktilegnelsesprosesser hos enkeltpersoner. Forskning har vist at tidlig eksponering for et førstespråk vil påvirke fremtidige språkresultater (Hall og Glickmann 2019). Wyatt Hall og Neil Glickmann har beskrevet dette som et voksende problem blant døve og hørselshemmede i USA.

NDF ser det samme her i Norge. Språkdeprivasjon finnes i alle aldersgrupper i Norge. Man må ta det med i beregningen når man diskuterer tiltakene i alle områder i NOU-en. Vi gir her eksempel om hvordan språkdeprivasjon skjer i dag og påvirker tidlig tilgang på tegnspråk for barn og unge. Helsevesener og rådgivere som møter hørende foreldre med døve og hørselshemmede barn underkommuniserer tegnspråk eller i verst fall fraråder tegnspråk. Resultatet blir at døve og

hørselshemmede barn sliter med å forstå og gjøre seg forstått av omgivelse. Konsekvensene blir at de ikke har god nok språklig stimulering til å utvikle seg normalt (Hall og Glickmann 2019). Professor Patrick Kermit, NTNU, laget en kunnskapsoversikt over døve og hørselshemmede barn som går integrert i nærbarnehage/-skole i 2018. En stor del av de han utredet har Cochleaimplantat (heretter CI) og har hatt tett oppfølgende, likevel konkluderte han med følgende:

Det er en usedvanlig høy grad av samstemthet blant publikasjonene som er tatt med. De underbygger samlet at nordiske skoler og barnehager i liten grad lykkes når det gjelder å etablere inkluderende praksiser der man har hørselshemmede barn og unge sammen med typisk hørende jevnaldrende. Prisen for dette er det hørselshemmede barn og unge som betaler: De 1) oppnår som gruppe dårligere resultater på skolen sammenlignet med typisk hørende jevnaldrende, de 2) har større psykososiale utfordringer, er mer ensomme og sliter med å oppnå den opplevelsen av medlemskap i jevnaldrefellesskapet som mange andre tar for gitt. Endelig 3) er det ingenting som tyder på at de blir tatt med på råd hverken når utdanningsopplegget deres utformes eller underveis i utdanningsløpet. (Kermit 2018)

Tilbakemeldinger fra de vi har snakket med, som jobber tett på døve og hørselshemmede barn, viser at problem med språkdeprivasjon er utbredd og vanlig i dag. Ofte kommer det fra barn som ikke får tidlig tilgang til tegnspråk. Det er et enormt stort samfunnsøkonomisk problem, da flere av dem blir tidlig uføre og sliter med ulike områder. På 1990-, 2000- og i begynnelsen av 2010-tallet argumenterte man med at det er økonomisk fordelaktig å gi CI til barn for å slippe og lære dem tegnspråk og spare samfunnet for kostnader til for eksempel tolkekostnader.

I dag vet vi at det motsatte er tilfellet. Det er en samfunnsøkonomisk fordel å lære barn tegnspråk og ikke frata dem det. NDF har en holdning om at vi må gi døve og hørselshemmede barn alle muligheter, tegnspråk og lytte- og taletrening.

Dessverre ser vi at deler av samfunnet har fordommer og nedlatende holdning mot tegnspråk. Ofte fraråder man ikke tegnspråk direkte, men man unngår å snakke om tegnspråk. Et godt eksempel på dette er to artikler fra Apollon (universitet i Oslo) fra november 2023. Apollon sier at CI gjør døve til hørende. Fagmiljøet som jobber med CI på Rikshospitalet tar avstand fra påstanden om at CI gjør døve til hørende. De har både i denne NOU-en og på deres nettside framstilt CI som et hjelpemiddel som gir mange hørselshemmede noe hørsel. I forbindelse med Apollon artiklene har NDF blitt kontaktet av flere som har vokst opp med CI. Fellesnevneren er følgende: «Det er ikke sant». Rikshospitalet sier videre at lytte- og taletrening alene ofte ikke er nok, man har også behov for tegnspråk. Dette er et synspunkt som NDF deler. Vi mener at alle døve og hørselshemmede barn må få tilgang til alle muligheter: Tegnspråk og lytte- og taletrening. Holdningene som Apollon

representerer, er dyre og farlige for samfunnet. Vi vet dessverre at slike holdningen finnes i mange deler av helsevesenet, hørselssentraler med flere. Man må ha målrettet holdningsskapende arbeid mot disse for å begrense skaden man får fra språkdeprivasjon.

Dette problemet finnes hos alle aldersgrupper i Norge. Man finner døve og hørselshemmede med språkdeprivasjon som er godt voksen også. Man må se på språkdeprivasjon gjennom hele livet til døve og hørselshemmede. Det påvirker skole, familieliv, i arbeidsliv og til slutt på sykehjem. Staten må ta et større ansvar for deres tidligere handlinger.

Språkdeprivasjon hos de eldre døve og hørselshemmede kommer ofte fra dårlig skolepolitikken. I over hundre år har det vært vanlig å bruke tale som eneste metode i skoleundervisning. Lærere brukte fysisk straff mot elevene som brukte tegnspråk. Skolene var underlagt staten. Derfor er følgende påstand uheldig i NOU-en:

Staten kan derimot ikke sies å ha vært en aktiv pådriver for den språkpolitikken som utvalget, i tråd med noen forskere, vil omtale som fornorsking av selve språket. Fornorskingen gikk ut på at utførelsen av tegnspråk ble underlagt norsk språks setningsbygning, og at nye tegn ble konstruert for å tilpasses norske begreper og uttrykk (side 26).

Fornorsking er å se bort fra tegnspråk, døves kultur med mer. Man forsøker å gjøre døve til hørende. Denne politikken må anerkjennes og beklages.

Vårt forslag til tiltak:

- Det må lages en handlingsplan for å løfte fram tegnspråk i hele livet i form av en egen stortingsmelding om tegnspråk.
- Det settes i gang et forskningsprosjekt for å se på språkdeprivasjon blant døve og hørselshemmede i Norge.
- Det må settes i gang et holdningsarbeid for å framsnakke tegnspråk hos helsevesenet, hørselssentraler, arbeidsgivere, sykehjem og andre steder der man ikke framsnakker tegnspråk.
- Det må komme en offentlig beklagelse for fornorsking av døve og hørselshemmede barn.

B. NDF mener at NDF og lokalforeningene burde ha vært mer involvert

Høsten 2023 hadde NDF og mange av våre lokalforeninger åpne drøftinger om NOU-en. Mange var skuffet over at døveforeningene ikke ble løftet mer frem. Til NOU-ens forsvar så er deres mandat å se på offentlige tjenester, ikke NDF og lokalforeningene som er en del av sivilsamfunnet.

NDF mener likevel at det er bedre å ha en mer fleksibel tilnærming til mandattolkning og tør å se hvilken betydning NDF og lokalforeningene kan spille. Vi ser at det blir stadig vanligere å gi offentlige midler til sivilsamfunnet og sivilsamfunnet tar stadig større ansvar. Vi ser det stadig i andre NOU-er, men i denne NOU-en valgte man å ta en konservativ og mindre fleksibel tilnærming på hvordan man tolker mandatet.

NDF har alltid hatt en stor rolle i tegnspråkmiljøet og deres møte med storsamfunnet. Ofte har NDF og lokalforeningene avlastet de offentlige tjenestene med ulike oppgaver. For eksempel var det NDF og lokalforeningene som formidlet de første profesjonelle tegnspråktolkene. I dag er det en offentlig tjeneste som administrerer flere hundre millioner kroner. NDF og lokalforeningene er vant med å fylle hullene i samfunnet som den offentlige tjenesten ikke makter å dekke. I dag ordner NDF og lokalforeningene med døve tolker når det kommer døve som ikke snakker norsk tegnspråk og har behov for å snakke med norske myndigheter, for eksempel asylsøkere fra andre land. Vi finner da døve i Norge som snakker både norsk tegnspråk og det landets tegnspråk. NDF har et bredt nettverk og god kjennskap til hele tegnspråkmiljøet som kommer det offentlige til gode når de ikke innehar disse ressursene selv. Spesielt aktuelt var det da ukrainske flyktninger kom til Norge, flere av dem var døve og de hadde behov for å samle seg. NDF, lokalforeningene og døvekirkene ordnet dette. For oss er det en selvfølgelighet. Det er derfor skuffende for oss og mange døve og hørselshemmede å lese at NOU-en ikke ser på NDF og lokalforeningene som en bidragsyter til det offentlige.

For å forstå dette synspunktet må man forstå hvordan tillitsforhold er mellom døve, hørselshemmede og storsamfunnet. Døve og hørselshemmede føler at de ikke blir hørt av de offentlige tjenester og bruker da ofte NDF og hørselshemmede som et mellomledd til lokale myndigheter. Utfordringen med tillit til storsamfunnet er noe som er typisk for minoritetsspråkgrupper og må ta hensyn til. I kapittel 17, "Tegnspråk i helse- og omsorgssektoren", blir døve og hørselshemmedes tillit til storsamfunnet diskutert og framhevet som en vesentlig del av utfordringsbildet. Vi savner en grundigere diskusjon om dette i andre deler av NOU-en. Man kan ikke ta for gitt at det holder med tegnspråktolk til døve og hørselshemmede. Man må se hvilken situasjon man er i og hvilken støtte man trenger. Ofte trenger døv og hørselshemmede mer enn kun tegnspråktolk. Det samme gjelder hørende foreldre til døve og hørselshemmede barn. De har da behov for å møte likeperson som er døve og hørselshemmede selv. Det er noe som NDF og lokalforeningene kan bidra med.

Vi tror det er mer kostnadseffektivt om man gir NDF og lokalforeningene større ansvar for å være støtte til døve og hørselshemmede og deres pårørende, men da må det følge med midler. Vi tror at vi kan bidra til å løse mange av utfordringene som nevnes i NOU-en.

Vårt forslag til tiltak:

- NDF får to stillinger i et sentralt ledd, kalt foreningskonsulenter, som har fokus på å bistå lokalforeningene våre med å styrke deres tegnspråkarenaer. Dette har en estimert kostnad på 2 millioner. Reise og oppholdskostnader kommer i tillegg.
- Alle lokalforeninger får en egen stilling som har fokus på å løfte fram tegnspråkarenaer i deres forening. Det er estimert med cirka 1 million per forening. Vi har 19 foreninger i Norge så totalt 19 millioner for dette tiltaket. Dette skal finansieres over Statsbudsjettet og ikke av kommunene. Kommunemidler kommer da i tillegg.

C. NDF er uenig i antagelse om antall døve og tegnspråklige

Vi mener at det er to ting som er uheldig da NOU-en beregnet antall døve, hørselshemmede og tegnspråklige:

1. NOU-en sier innledningsvis i kapittel 5 «Hørselshemmede og tegnspråklige i Norge i dag» at det ikke er mulig å beregne antall døve, hørselshemmede og tegnspråklige, men valgte likevel å gjøre denne beregningen. Dette er etter vårt syn veldig uheldig da politikere og andre offentlige myndigheter anser dette antallet som endelig. Det er viktig å presiseres at man kom til dette antallet uten å samarbeide med NDF og døveforeningene. Døveforeningene kjenner lokale døve best og det er uheldig at de ikke ble kontaktet under arbeidet. Det at NOU-en likevel valgte å legge fram et tall gjør at NDF må gjøre en egen beregning i samarbeid med døveforeningene. Vi har derfor kommet med en egen beregning selv om vi mener at dette er mangelfullt. Vi mener at det ville vært bedre om NOU-en sa at det behøves en grundigere utredning og at man må gjøre det i samarbeid med døveforeningene. Vi vil publisere vårt estimat i våre kanaler og vil bruke dette antallet når vi møter offentlige myndigheter.
2. NOU-en har ikke kommet til en definisjon på hva de ligger i «tegnspråklige». Om det er bare morsmålsbrukere, eller om det også er medregnet de som kan litt tegnspråk. NDF mener at det antallet som snakker tegnspråk også må medregnes de som har tegnspråk som andrespråk. Herunder nær familie til døve og hørselshemmede, yrkesutøver og andre som behersker tegnspråk på et nivå der man kan kommunisere med andre på tegnspråk mer eller

mindre uanstrengt. Om vi bruker et europeiske rammeverk for språk må dette nivået mener vi B2 eller høyere. Når man snakker om antall som snakker samisk, kvensk og andre minoritetsspråk så regner man med et lavere nivå enn det vi gjør. Vi mener at B2 og oppover er riktig beregning for tegnspråk.

Etter det vi forstår så legger NOU-en hovedvekt på to ting når man beregner antall døve og hørselshemmede som har tegnspråk som førstespråk: Medlemstallet i NDF og tolkebestillinger. En rekke andre faktorer ble diskutert, men vi mener at disse to er gjennomgripende.

Medlemstallet i NDF er i skrivende stund ca. 2300 medlemmer, hvorav cirka 700 er hørende.

Døveforeningene har ofte svært god kontakt med døve og hørselshemmede i sin forening. Mange har også kjennskap til en stor del som ikke er med i foreningene. Vi gjorde en kartlegging i forbindelse med dette høringsinnspillet og konkluderer med at de fleste lokalforeninger sier at antall døve er cirka det dobbelt av antall medlemmer. Unntaket er i Oslo hvor de regner med at omtrent en femtedel av døve og hørselshemmede i Oslo er medlem i NDF Oslo (Oslo Døveforening). NDF Oslo har cirka 500 medlemmer og våre beregninger tilsier da at det er cirka 2500 døve og hørselshemmede i Oslo. Dette gir et riktig bilde da vi vet at mange flytter til et rikt tegnspråkmiljø. Oslo har et godt tegnspråkmiljø som lokker til seg mange døve og hørselshemmede. Vi anslår at om vi følger døveforeningenes anslag kommer vi frem til cirka 6000 døve og hørselshemmede i Norge:

Regnestykket ser slik ut: 18 av 19 lokalforeninger sier at det dobbelt så mange døve som det er medlemmer i deres nedslagsfelt. Det blir da 1800 medlemmer (ikke medregnet Oslo) ganger med to = 3600 døve og hørselshemmede utenfor Oslo. Vi legger på Oslos antall på 2500 døve og hørselshemmede. Det tilsvarer 6100 døve og hørselshemmede totalt, rundt ned til 6000 døve og hørselshemmede. En kan stille spørsmål om hva med 700 hørende medlemmer, men vi minner på at vår intern undersøkelse er basert på hvor mange er døve og hørselshemmede *i forhold til* antall medlemmer i lokalforening. Antagelsen er derfor basert på kun døve og hørselshemmede.

Vi viser til NOU-ens egen antagelse over de som er født med et moderat eller alvorlig permanent hørselstap på begge ører. Flere motargumenter til NOU-ens antall er at vi har et større antall medlemmer som snakker tegnspråk og som kun har moderat eller alvorlig permanent hørselstap på *det ene øret*, mens NOU-ens grunntall virker å bare ta høyde for de som har moderat eller alvorlig permanent hørselstap *i begge ørene*. Videre har en større andel av våre medlemmer fått hørselstap *senere i livet*. Vi regner ikke med at alle som er født med et moderat eller alvorlig permanent hørselstap på begge ører, som har moderat eller alvorlig permanent hørselstap på det ene øret eller har fått påvist hørselstap senere i livet snakker tegnspråk, men det er en betydelig andel. NOU-en

sammenlignet antall døve med antall barn som fødes i Norge, men utelukker de som blir døv senere i livet. I tillegg har vi innvandrere. Ifølge WHO er det mange flyktninger og asylsøkere som har hørselstap. Flere lærer seg norsk tegnspråk og blir en del av tegnspråkmiljøet. Disse kommer i tillegg til NOU-ens antall. 6000 døve og hørselshemmede, inkludert disse gruppene, virker som en mer korrekt antagelse enn 3500 døve og hørselshemmede, basert på antall som fødes i Norge og som har hørselstap på begge ører.

Antall tolkebestillinger er en annen faktor som brukes i NOU-en. Det er cirka 2571 registrerte tolkebrukere i Norge. Vi må presisere at det er mange som bruker tegnspråk til hverdag, og definerer seg selv som døve eller hørselshemmede, som ikke bruker tolk. Hverken skrivetolk eller tegnspråktolk. De bruker hørselsteknisk utstyr til å få med seg hva som blir sagt. Videre vet vi at mange døve og hørselshemmede barn går på barnehage og skole som er tilrettelagt for hørselstap. De går på hjemmeskole eller tegnspråklige barnehager og skoler uten å være registrert som tolkebruker. Mange som går på nærskoler forteller oss at de er helt utslitte når de kommer hjem og at de ikke benytter seg av fritidstilbud i nærmiljø. Mange synes det er flaut å bruke tolk så de velger hørselstekniske utstyr til fritidstilbudene også. Vi vet at det samme gjelder for voksne. Barn som går på tegnspråklige barnehager og skoler benytter seg ofte av lokale tegnspråklige tilbud. De har ikke tolkebehov. NDF synes derfor at å bruke antall tolkebrukere til å beregne antall døve og hørselshemmede blir for upresist.

I arbeidet med St.meld. nr. 35 (2007-2008) «Mål og mening – ein heilskapleg norsk språkpolitikk» regnet NDF seg frem til at det er omtrent 5.000 døve og hørselshemmede i Norge. Videre estimerer NDF at det er to som lærer tegnspråk per døv person, disse er gjerne personer som er i nær relasjon til døve og hørselshemmede. Tallet er da oppe i 10.000 personer. Til slutt la vi til 1500 personer som jobber med tegnspråk. Tallet vi endte med da var 16.500 som snakket tegnspråk i Norge.

I dag er det annerledes, dagens teknologiske utvikling og bedre tegnspråkundervisning gjør at langt flere snakker tegnspråk. Tegnspråk er mer anerkjent og akseptert i samfunnet i dag enn da den forrige beregningen ble gjort for 15 år siden. Tegnspråk er i vinden og mange synes det er gøy å lære seg tegnspråk. Med lettere tilgang på tegnspråk, for eksempel gjennom opplæringsapper som «Toleio» lærer langt flere seg tegnspråk på et grunnleggende nivå. Vi har flere eksempler på hele skoleklasser, avdelinger på arbeidsplasser, treningsgrupper med flere, som lærer seg tegnspråk. Videre er det enda flere som lærer seg tegnspråk gjennom tolkeutdanninger, døveforeningene, Signo og lignende. Med andre ord ser vi en stigende trend for antall som lærer seg tegnspråk. Videre støtter NDF NOU-ens beregning om at mange av dagens unge ikke bruker tegnspråk hjemme, men føler at NOU-en ikke tar høyde for at disse ofte har andre som lærer tegnspråk på grunn av dem.

Hørselshemmede elever har ofte flere venner som snakker tegnspråk slik at det blir deres eget «interne» språk. Slike beregninger virker det ikke som NOU-en har lagt til grunn da den har kun fokus på familie. En hørselshemmet elev kan for eksempel ha to gode venner som snakker tegnspråk, men ikke familie. På bakgrunn av dette estimerer vi i dag at det er tre som kan tegnspråk per døve og hørselshemmede person. Det varierer mellom veldig mange for noen døve, mens det er omtrent ingen for andre. Med 6000 døve blir det i dag 18.000 som snakker tegnspråk. Yrkesutøvere som kan tegnspråk, må sies å stige kraftig. Her regner vi med 3000 stykker. 6000 døve pluss 18.000 i nær relasjon pluss 3000 yrkesutøvere blir 25.000 som kan tegnspråk i Norge. Dette er et tall som vi føler er nærmere virkeligheten.

Vi konkluderer med at NDF mener at 6000 døve og hørselshemmede, samt 25.000 som snakker tegnspråk er en mer riktig antagelse enn 3500 døve og hørselshemmede, og 10.500 som snakker tegnspråk. NDF kommer ikke til å bruke NOU-ens beregninger i våre kanaler, da det er et tall vi er uenig i. Vi skriver heller at NDF *antar* at det er 6000 døve og hørselshemmede, samt 25.000 som snakker tegnspråk.

Vårt forslag til tiltak:

- Det gjennomføres grundigere undersøkelser for å få et mer presist bilde av antall døve og hørselshemmede, samt tegnspråklige i landet. Undersøkelser må gjøres i samarbeid med NDF og lokalforeningene.

D. Tidlig tilgang til tegnspråk

NDF kjenner igjen mye av det som er beskrevet i NOU-en for aldersgruppen 6-19 år, barn i grunn- og videregående skole. Vi vil her gå nærmere inn på forhold som vi mener ikke er godt nok drøftet for døve og hørselshemmede barn fra 0-6 år.

NDF støtter utvalget sitt forslag om en sentral aktør til å rådgive foreldre, skoler og lokalmiljø angående språkvalg og generell informasjon om deres muligheter. Frem til nå er det Statped som oftest har rådgitt familiene gjennom «Se Mitt Språk» eller generell rådgivning. Rådgivere blir kontaktet av PPT eller andre instanser. Dessverre får foreldre sprikende råd fra Statped om hva som er lurt å gjøre angående språkvalg og skolegang. Det samme gjelder for PPT som utarbeider en sakkyndig vurdering, og som kommunen lager vedtak fra. Det er PPT som er inngangsporten til at døve og hørselshemmede barn får tidlig tilgang til tegnspråk. De mangler kompetanse til å utarbeide sakkyndige vurderinger, slik at kommunen kan gjøre et godt og velbegrunnet vedtak. Felles for Statped og PPT sine rådgivere er at det blir personavhengig. Signo har mer kompetanse og en mer

positiv holdning til tegnspråk. Signo blir ikke brukt som rådgivende organ fra kommunene pga. manglende kunnskap om ulike kompetansesentre og deres ansvarsfelt. Antall døve og hørselshemmede som fødes er ikke stort nok til å bygge opp et solid faglig grunnlag på alle de lokale kontorene. I stedet må vi ha færre sentrale aktører med mer ekspertise som kan gi råd til de ulike kommunene og foreldrene. Dette kan med fordel sees i sammenheng med det nyopprettede Hørsels Registeret for barn. Dette er et viktig virkemiddel for å fange opp barn med hørselstap, til tidlig innsats og tidlig tilgang til tegnspråk. Om nyfødtscreeningen viser 'ikke godkjent' blir det registrert i Hørsels Registeret for barn. Helsepersonellet må bli enda bedre til å ta vare på foreldre og barn, når et hørselstap oppdages. I den sammenheng må det også sees på og endres på selve utdanningen/læreplanene/fagplanene til følgende relevante yrkesgrupper: Audio- spesial- og syns pedagogikk, helsesykepleiere, vernepleiere, lærerutdanningen, jordmødre, barnehagelærere, helse og oppvekstfaget.

En mulig positiv ringvirkning av denne tjenestemodellen er at de sentrale aktørene kan trekke i trådene for en modell som fremmer interkommunalt samarbeid, slik at flere kommuner sammen kan gi et godt og helhetlig tilbud til familiene. Dette vil kunne føre til et styrket tilbud både lokalt og regionalt, uavhengig av topografi eller geografisk beliggenhet. For mange familier er det mer aktuelt at barna pendler til en nabokommune for å få tegnspråklige skolegang med andre tegnspråklige barn enn å måtte flytte langt til en storby. Foreldrene kan også få tilbud om å bygge nettverk gjennom denne modellen, i samarbeid med lokale døveforeninger.

Forslag til tiltak:

- De ulike linje tjenestene må evalueres og samles på ett sted. I mange saker blir 3. linjetjeneste (eks Statped) kontaktet om spørsmål rundt enkeltsaker. Da har jo 1. og 2. linje tjeneste sviktet eller de har manglende kunnskap om saken (lokalkontor, kommune / PPT).
- Det opprettes en sentral aktør med kunnskap om feltet. Dette burde være en hovedlinje tjeneste som kommunene kan kontakte direkte angående enkeltsaker eller vurdering rundt ulike tilbud til familier og barn som er direkte berørt
- Vi må gå bort fra holdningen om at man må velge mellom tegnspråk og talespråk, men ha en holdning om at man skal velge begge to. Siden talespråk har dominerende plass i audiopedagogiske opplegg til småbarn må tegnspråk også framsnakkes og oppmuntres.
- Tegnspråk må ha tydelig plass i Nasjonal faglig retningslinje for utredning og oppfølging av hørsel hos små barn (0-3 år)
- NDF må få midler til å etablere likepersonordning for foreldre med hørselshemmede barn som har fokus på både tegnspråk og talespråk, ikke bare talespråk.

E. Tegnspråk i barnehage. Gi barn alle muligheter

NDF minner om at det er i barnehage at språkgrunnlaget etableres. Dette er den kritiske språkutviklingsfasen. For døve og hørselshemmede barn må først og fremst språkdeprivasjon forstås og drøftes. Vi må utrede hvilke verktøy vi har mot språkdeprivasjon. Et viktig verktøy er tidlig læring av tegnspråk. Barn 0-6 år må få tilgang til tegnspråk.

Vi må gå bort fra den gammeldagse holdningen om at man må velge mellom tegnspråk og talespråk. Dette er ikke en realitet. Realiteten er at man velger tegnspråk OG talespråk ELLER kun talespråk. NDF mener at alle som føder hørselshemmede barn i Norge må få tilbud om tegnspråk fra fødselen av. Man trenger ikke å velge, men få tilbud om begge to. Talespråk har i dag en tydelig plass i den audiopedagogiske opplæringen til småbarn, men tegnspråk er totalt fraværende. I nasjonal faglig retningslinje for utredning og oppfølging av hørsel hos små barn (0–3 år), kap. 4 og kap.6. blir tegnspråk ikke engang nevnt. Det står kun språkstimulasjon og mange audiopedagoger tolker dette som kun lytte- og taletrening. Det betyr at vi alle har en stor jobb med å framsnakke tegnspråk. Talespråk er allerede godt etablert i tilbudene som foreldre til hørselshemmede barn 0-3 år.

NDF mener at det må på plass en tydelig statsfinansiert likepersonordning for foreldrene til hørselshemmede barn 0-6 år. NDF vil gjerne påta seg ansvar for denne ordningen og vil gjerne avlaste det offentlige med å organisere dette. NDF har god kompetanse på tegnspråk og brukergruppen. Vi mener at vi er i stand til å organisere en god ordning, men mangler midler. Vi må ha en ordning for å ha fokus på tegnspråk og talespråk, ikke bare talespråk.

NOU-en har fremhevet grunnskolen og videregående skole, men vi må også fokusere på barnehagen. Her trengs det en tydeligere ramme på hva som betyr en god tegnspråkopplæring for småbarn. De som har fått vedtak på tegnspråkopplæring får ofte en timefestet ramme. Dette er en arv fra skoleopplæring og en misforståelse av hvordan ting fungerer i barnehagen. I en barnehage er det ikke i samme grad timebasert undervisning, men man skal leke og ha sosialt samvær. Vi må gå bort fra tankegang om antall tegnspråktimer. Det fungerer ikke i barnehager. Man gir ikke undervisning i barnehagen, men man lærer gjennom lek og at flerspråklige barn veksler mellom ulike språk naturlig. De må ha tilgang til alle språk de lærer hele tiden. Vi må gi de barna som har krav på tegnspråk ubegrenset tilgang på tegnspråk. Vi må tenke på de ulike grupper med barn som får tegnspråk på barnehagen, for eksempel hørende barn av døve foreldre (heretter kalt for KODA), døve og hørselshemmede barn av hørende foreldre som ikke er spesielt gode i tegnspråk, søsken av døve og hørselshemmede og andre som ønsker å lære seg tegnspråk (herunder barn som har døve besteforeldre, naboer og så videre). NDF mener at alle som ønsker å få tegnspråk skal få det. Man skal

ikke begrense dette. Man trenger ikke frykte for økonomiske konsekvenser da det er ikke snakk om en stor gruppe. Prisen for å drive tegnspråklige barnehager er omtrent det samme som prisen for å drive talespråklige barnehager.

NOU-en påpeker at mange KODA-barn bruker talespråk til hverandre og NDF erkjenner dette, men det gjelder alle barn som kan høre. Også hørselshemmede barn som har hørselsteknisk utstyr. Barn med CI snakker ofte med hverandre på talespråk. Grunnen til dette er at talespråk har en tydelig og dominerende plass i samfunnet, også i barnehager som har tegnspråktilbud. Mange barn foretrekker å snakke talespråk da de for eksempel leker samtidig som de snakker sammen. NDF mener at det viser at man må oppmuntre og framsnakke tegnspråk også til småbarn. For eksempel fokusere på å utdanne tegnspråklige barnehagepedagoger i den tankegangen, samt å videreutdanne tegnspråklige barnehagepedagoger om hvordan de kan oppmuntre barn til å bruke tegnspråk. Det finnes metoder fra utlandet, men de har ikke plass i den norske tegnspråklige barnehagepedagogikken. Videre må man lage en egen handlingsplan for barnehager som gir tilbud til døve og hørselshemmede barn.

Vi ønsker at tegnspråk skal få større plass i rammeplan for barnehager i Norge. De samiske språkene har et eget kapittel, mens tegnspråk bare blir nevnt to ganger. Vi ønsker eget kapittel om tegnspråk.

Kommunene vurderer/analyserer loven paragrafen 38 i barnehageloven og 2-6 i opplæringsloven altfor forskjellige. Man må tydeliggjøre lovene og åpne lovene til å gjelde alle grupper barn som ønsker å lære tegnspråk.

Forslag til tiltak:

- Barnehager i Norge med tegnspråktilbud må ikke begrenses til kommunale grenser og det må åpnes for barn utenfor den kommunen som barnehagen ligger i slik at det blir lettere for foreldre å benytte seg av deres tilbud.
- Vi må gå bort fra å gjøre vedtak basert på antall timer i uken til småbarn. De som ønsker tegnspråk, skal få det.
- Det må satses på kunnskap om hvordan man oppmuntrer barn til å snakke tegnspråk. Det gjøres ved å videreutdanne tegnspråklige barnehagepedagoger og å satse på dette i barnehagepedagogikken.
- Det må lages egen tegnspråkpedagogisk modell for de barnehagene som gir tilbud til døve og hørselshemmede barn.
- Eget kapittel om tegnspråk i ordinær rammeplan for barnehager, på samme måte som samisk.

- Vi foreslår en lovendring. Kommunene vurderer/analyserer loven forskjellig. Paragrafen 38 og 2-6 er altfor tynn, den forklarer ikke godt nok. Det er altfor lett at kommunene leser paragrafene forskjellige

F. Tegnspråk i grunnskole. Strategi 1 eller 2?

I sidene 164-175 går NOU-en inn på to strategier. Disse har blitt flittig diskutert i ulike arenaer som har tilknytning til døve, hørselshemmede og tegnspråk i løpet av høsten 2023. Blant annet på sosiale medier, hos døveforeninger og blant ulike relevant aktører som f.eks. Statped. Vi i NDF har diskutert dette nøye og synes at det er et utfordrende tema. Vi ser fordeler og ulemper med begge strategier.

Vår forståelse av strategi 1 er å samle døve og hørselshemmede elever til regionale skoler for å gi undervisning i og på tegnspråk. Døve og hørselshemmede elever som går på nærskole, får da undervisning i tegnspråk. Strategi 2 viderefører dagens ordning med at døve og hørselshemmede elever får undervisning i nærskolene i tillegg med kommunale skoler som gir undervisning i tegnspråk i enkelte kommuner. Hovedforskjellen mellom strategi 1 og 2 slik vi forstår det er rett til og tilgang til et *fullverdig og levende tegnspråkmiljø*, som ifølge NOU-en er en viktig faktor for barnas motivasjon til å utvikle og bruke språket.

Tilhengere av strategi 1 viser til side 23 om vitalt språk: «Uten tilgang til gode tegnspråkmodeller og tegnspråkmiljøer vil barnas tegnspråklige ferdigheter eller motivasjon for å bruke språket, ikke styrkes.». De argumenterer med at strategi 2 blir en videreføring av dagens praksis, hvor noen elever får dyktige tegnspråklærere mens andre elever blir avspist med noe helt annet enn *opplæring på tegnspråk*. Strategi 1 krever et tydelig statlig ansvar, mens strategi 2 fortsetter å legge ansvar på kommunene som vi ser ikke makter oppgavene.

Tilhengere av strategi 2 viser til realiteten. NOU-en har drøftet en del om foreldres språkvalg for barnene, mellom tegnspråk og talespråk. En stor utfordring her er at foreldre får svært varierende, ufullstendig og til dels misvisende informasjon fra det offentlige (NOU 2023: 20, s.136). I tillegg må vi huske at over 90% av døve og hørselshemmede barn fødes av hørende foreldre som ikke har kjennskap til og kunnskap om tegnspråk. Dermed er det ikke sikkert at foreldre alltid vet hva som er til barnets beste (Egge, 2014). Tilhengerne mener at det er viktig at vi tør å ta debatten om hva som er til barnets beste, og med hensyn til språkdeprivasjon mener de at for døve og hørselshemmedes barn er tidlig tilgang til tegnspråk det beste for barnet uavhengig hvor de bor.

Debatten går ut på avsnittet i NOU-en Utvalget s. 166: «Utvalget mener at det ikke er realistisk at kommuner flest skal kunne tilby elever god opplæring både «i og på» norsk tegnspråk. Grunnen er at

opplæring «på» tegnspråk stiller krav til både et tegnspråkmiljø og solide ferdigheter i tegnspråk hos flere lærere. Slik kompetanse er et knapphetsgode i dag. Det er derimot mer realistisk at kommuner som ikke har en knutepunktskole, kan gi et minimumstilbud med opplæring «i» tegnspråk. Opplæringen «i» tegnspråk må styrkes gjennom flere samtidige tiltak som ikke gjelder selve organiseringen, men innholdet i faget. I direkte tilknytning til knutepunktskolene må det videre bygges opp robuste kompetansesentre som samler opplæringstilbud og ulike tegnspråklige tjenestefunksjoner fra stat og kommune.». Tilhengere av Strategi 1 bruker som regel dette som hovedargumentet, mens tilhengere av Strategi 2 viser til det er viktig å få frem at «tegnpråk og talespråk ikke utelukker hverandre, og informasjon om risikoen ved kun å satse på at barnet skal lære ett språk.» (NOU 2023: 20, s.122). I tillegg må det offentlige bedre informeres om hvilke tilbud som finnes, særlig viktig i denne sammenheng er foreldrekurs og om tegnspråklige tilbud i barnehage og skole. Alle har ikke mulighet til å flytte ut av hjemkommunen for å få tilfredsstillende tegnspråkopplæring. Mange barn og foreldre benytter seg derfor av kurstilbud som «Se mitt språk» eller får deltidsopphold eller deltar på den nasjonale ungdomsuka. NDF har mottatt flere tilbakemeldinger fra foresatte om at kommunen ikke dekker tapt arbeidsfortjeneste/lønn, som de har rett på. Mye av årsaken til dette er manglende kompetanse blant kommunenes byråkrater og en dårlig finansieringsordning. I enkelte tilfeller så kjenner byråkratene ikke alltid godt nok til regelverket og rettighetene foreldre har. I andre tilfeller mener kommunen selv at de har et tilfredsstillende tegnspråktilbud uten at de har det. Dette kan for eksempel skyldes at de ikke har en god forståelse av hva som faktisk er et tilfredsstillende tegnspråktilbud eller at det er en fordekt argumentasjon som bunner ut i at kommunen ikke ønsker å ha økte utgifter. På bakgrunn av dette hadde NDF i 2021 møte med KD, og tok opp selve finansieringsordningen. Vi ble lovet at den skulle sees på, og endres. Den lar fremdeles vente på seg.

Begge tilhengere er enig om følgende konklusjonen i NOU-en: «Ved å bygge ut de største tegnspråklige skoletilbudene som finnes, og gi dem knutepunktfunksjon, heller enn å etablere nye, konkurrerende statlige tilbud mener utvalget at risikoen for svært lave elevtall ved de tegnspråklige skolene, er redusert. De vil tvert imot kunne oppleves som mer attraktive fordi de allerede har et tegnspråklige miljø i dag. Ved å gjøre det lettere for elever å få tilgang til en knutepunktskole i større regioner, vil elever kunne få lengre reisevei, men de vil kunne bo hjemme og samtidig få tilgang til et større tegnspråklige opplæringsmiljø. Utvalget vil understreke at elever som ikke lenger har rett til opplæring «på» tegnspråk i bostedskommunen som en følge av strategi 1, og som av ulike grunner ikke kan få opplæringen sin ved en knutepunktskole, kan sikres et tilfredsstillende utbytte av opplæringen gjennom spesialundervisning – i forslaget til ny opplæringslov kalt «individuell tilrettelagt opplæring». Kommunen vil fremdeles ha plikt til å gi elever individuelt tilrettelagt

opplæring. Den individuelt tilrettelagte opplæringen må i slike tilfeller kunne gi opplæring på tegnspråk med tegnspråklærer, med tegn som støtte til tale eller tegnspråktolk. For mange hørselshemmede elever vil dette gi et tilfredsstillende utbytte av opplæringen.»

Videre er det nødvendig å sikre gode arbeidsforhold for tegnspråklærerne, de kan ikke fortsette å stå alene uten å være tilknyttet et kompetansemiljø hos knutepunktene. Begge tilhengerne viser til NOU-en side 24: «Da døveskolene ble lagt ned, smuldret også mange tegnspråklige arbeidsmiljøer opp. Å være den eneste tegnspråklige læreren ved en skole kan være utfordrende og lite attraktivt, enten man har gode eller dårlige ferdigheter i språket».

Tilhengerne av strategi 1 viser da videre til dette: «Elever som får opplæring på tegnspråk i et tegnspråkmiljø, vil etter utvalgets vurdering oppleve å være likeverdige deltakere i, og ha full tilgang til, et felles læringsmiljø med de andre elevene. For en del elever er tilgang til et slikt språkmiljø en forutsetning for læring og deltakelse, og for å ha et godt psykososialt miljø. Videre vil utvalget understreke at et tegnspråklige skolemiljø er viktig for å skape og opprettholde robuste og levende fag-, språk- og kompetansemiljøer for lærere og andre skoleansatte. Det igjen kan gjøre det mer attraktivt å bli tegnspråklærer, og dermed gjøre både rekruttering, vedlikehold og bygging av ny lærerkompetanse lettere.» Dette er nettopp hva NDF har etterspurt hos Statped. At Statped var så nær ved å legge ned på Heimdal i Trondheim og flytte til Lade, viser at det haster med et tydelig mål om sterke kompetansesentre og knutepunktskoler som støtter og samarbeider med nærskolene ut i distriktene. Tilhengerne av strategi 2 konkluderer med at regionale skoler kan fungere som kompetansesentrene som kan gi nærskolene tilgang til et nettverk av tegnspråklærere og ressurser. De foreslo tolker og andre tegnspråklige som jobber i undervisningsyrker bør få kurs eller studie i pedagogiske tilnærminger. De mener at hvis skolen ikke får tak i kvalifiserte lærere, kan de unntaksvis se på en mulighet å få inn tegnspråktolker, assistent e.l. som har tegnspråk som sitt morsmål/førstespråk. Det er en bedre løsning, enn å ikke ha noe tegnspråk i undervisningen til eleven som går på sin nærskole, slik at de ikke risikerer å miste viktig læring.

NDF har tatt et standpunkt om å ikke fremme bruk av tolk i tegnspråkundervisning.

Tegnspråkundervisning skal utføres av kvalifisert personal med riktig kompetanse, i nødstilfelle skal undervisning utføres av førstespråkbrukere snarere enn tegnspråktolk.

Håndtering av reise og opphold for familiene med døve og hørselshemmede barn er veldig varierende, og kommunene har ulike praksis. Det er bedre om staten overtar så det blir et helhetlig system.

Vi går nærmere på å diskutere botilbud. Vi viser til side 166 i NOU-en som vi mener er viktig i denne sammenhengen:

Erfaringer fra Huseby skole – A.C. Møller tegnspråksenter i Trondheim, som i teorien har et landsdekkende tilbud i dag, uten at det fungerer slik i praksis, viser at en viktig forutsetning for et reelt landsdekkende tilbud, er at det finnes et botilbud for elever som bor langt fra skolen. Den landsdekkende knutepunktskolen i strategi 1 vil ha et slikt botilbud som staten må ta ansvar for. Et helårs botilbud kan primært opprettes for ungdomsskoleelever, men det bør også kunne legges til rette for at mindre barn får et botilbud sammen med en foresatt. Det vil være naturlig at en av de to største skolene, enten Vetland skole i Oslo eller Huseby skole – A. C. Møller tegnspråksenter i Trondheim, får en slik funksjon.

NDF støtter dette, samtidig mener vi at den skolen som får ansvar for landsdekkende tilbud også skal fungere som kompetansesenter for nærskolene som har tegnspråklige elever. På den måten sikre vi god faglig og språklig kompetanse, samt god kontakt. Det at deltids elever kan få muligheten til å komme til et sted med en bedre tegnspråkarena hvor de kan møte andre tegnspråkbrukere og bruke tegnspråk er utrolig viktig. Elevene får også da en bedre mulighet til å sosialisere seg på et likt språk der alle kan føle seg oppfattet, men også føle seg fri. Uten at de må tilpasse seg alle rundt seg.

Sosiale tiltak skaper samhold og stolt identitet. Før var det mange døveskoler som arrangerte kulturtreff. Det var et sosialt mål om at tegnspråkbrukere fra hele landet skulle få en mulighet til å møte hverandre og sosialisere seg. Det var vår måte å bevare vår minoritetsgruppe noe som vi var veldig stolt over. Da døve skoler ble nedlagt rundt omkring i Norge mistet mange tegnspråklige sitt tegnspråk arena hvor de kunne være seg selv og møte sine venner. Der vi ikke får en mulighet til å møte hverandre og styrke hverandre opp i tegnspråkarena. Det er også der mange som har falt av tegnspråk fordi de har måttet gå inn til integrering av hørende skole.

Ut fra NOU-en forstår vi at det betyr at Vetland skole i Oslo får ansvar for Østlandet. Auglend skole i Stavanger får da ansvar for Rogaland og Sør-Norge. Natland oppvekststun i Bergen får ansvar for hele Vestlandet. Huseby barneskole-AC Møller tegnspråksenter & Huseby ungdomsskole får da ansvar for midt-Norge og nord. Vi mener at det må da bygges ut botilbud i alle fire skolene. Selv om en av disse skolene har ansvar for hele Norge så mener vi at det likevel må være botilbud i alle fire.

Grunnen til dette er fordi det er lang avstand selv i regionalt område, for eksempel er det lang fra Ålesund til Trondheim/Bergen (avhenger litt hvem av disse to får ansvar for Møre og Romsdal). Man må forvente å overnatte på stedet. Botilbudene må tilpasses så at foreldre kan følge elever når de bor på botilbud og foreldre kan ha hjemmekontor. Likevel mener NDF at en av skolene må få ansvar for hele landet. NOU-en foreslår at enten Vetland skole eller Huseby barneskole-AC Møller tegnspråksenter & Huseby ungdomsskole får det ansvaret. NDF støtter at en av disse skolene skal få ansvar, men ønsker ikke å peke på en av dem da man må høre med fagmiljøene i disse skolene om

hvem av disse har størst kapasitet til å være landsdekkende skole.

NDF ser for seg at det skal være leilighetslignende botilbud som er tilpasset for familie. Det skal være mindre botilbud i regionalt tilbud og større botilbud i landsdekkende tilbud.

NDF foreslår at ansvaret for tegnspråkområdet fra Statped til disse regionale skolene. NDF foreslår å avvikle tegnspråktilbudet i Statped for å samle kompetanse på få stedene for å sikre kvalitet og godt fagmiljø. I dag har vi ulike fagmiljøer og fagkompetanse spres. Kompetansen som finnes i Statped flyttes da til de fire skolene. For eksempel Vetland skole i Oslo får utvidet ansvar og får ansvar for en hele region (Østlandet), også deltidsopplæring. Man kan med fordel se på om det er mulig å ha noe av undervisning sammen de som har deltidsopphold med elevene som har undervisning på Vetland fast. Da får elever på deltidsopphold et godt tilbud og nettverk i et levende tegnspråkmiljø. Tilbudet må markedsføres og tydeliggjøres, så skal de også ha ansvar for deltidsopplæring i nærskolene. Alle fire skolene skal ha tilhørende barnehage som også skal gi tilbud uavhengige av kommunale grenser.

Et annet argument for å avvikle tegnspråktilbudet i Statped er fordi tegnspråk er språk og ikke spesialpedagogisk opplegg. Da hører det ikke hjemme hos Statped. De fire regionale tilbudene må ha godt samarbeid med hørselsområdet i Statped.

NDF har etter lang intern debatt konkluderer at vi tror at vi må ta i bruk begge strategier. Når vi gjør det, må vi følge følgende oppsett:

1. Primært fokus må være å styrke regionale tilbud
2. Nærskolene, PPT, kommunene og andre i hjelpeapparat til kommunene som har døve og hørselshemmede må ha godt kjennskap til disse tilbudene
3. Staten må overta ansvar for å finansiere reiseutgifter for barn og unge
4. Vi må se på botilbud og bygge ut et godt tilbud som gjør det attraktivt

Vi føler at tegnspråktilbud ikke blir prioritert ordentlig av økonomiske hensyn. Da må vi sørge for at staten er med og bidra til dette. Man må også se på familiene som flytter til større byer på grunn av regionale tilbud. Vi foreslår at de får støtte fra husbanken ved behov for å flytte. Vi vet at mange familier ønsker å flytte, men ikke har råd på grunn av høye boligprisene.

Forslag til tiltak:

- Vi argumenterer for regionalt tilbud, men beholder også tegnspråktilbudene i nærskolene. Tilbudene i de eksisterende skolene for døve og hørselshemmede bør bygges ut og blir knutepunktskoler.
- Tilbudene til døve og hørselshemmede barn som går på nærskolene bedres så de også får undervisning i og på tegnspråk (ikke bare i tegnspråk).

- Retningslinjene for opplæring PÅ tegnspråk må være tydelige. Det må stilles krav til tegnspråkmiljø, slik elevene får tilgang til på knutepunktskolene.
- NDF støtter forslaget fra side 166 under strategi 1. Ansvar for deltidsopplæring flyttes fra Statped til regionale skoler.
- Deres tilbud må markedsføres bedre.
- Det må utredes nærmere på lovforslagene til et forslag som omfavner både strategi 1 og 2.
- Opprette flere møtesteder/klubber – ungdommer bør få en mulighet til å omgås andre døve/hørselhemmede ungdommer. Her må det være samarbeid med lokalforening og midler må følge med
- Kommunen godkjenner og betaler for de som søker om skoletilbud i en annen by.
- Kommunene må samarbeide mer og bedre enn før
- Kommunen må få kunnskap om tegnspråk og hvordan en døv/hørselhemmede har det som integrert på hørende skole
- Staten må dekke om kommunene ikke har råd til å sende elever til tegnspråklige møteplasser.
- De som må flytte på grunn av bedre tegnspråktilbud skal få støtte fra husbanken.

G. Tegnspråk i videregående skole. Et tilbud i hele Norge?

NOU-en diskuterer tilbudet i en svensk videregående skole i Ørebro i Sverige. Det er i realiteten det eneste tilbudet på tegnspråk i Sverige. Er det realistisk å tenke seg at Nydalen i Oslo blir det eneste tegnspråklige videregående tilbudet?

NDF synes at det er en interessant tanke og ønsker å diskutere det med fagmiljøene og elevene selv. Fordelen med å ha bare Nydalen som landsdekkende tilbud er flere: Fagkompetanse samles på ett sted som kan sikre sterkt språk og fagmiljø. Ungdommene forteller oss at det er stort pluss etter at Nydalen etablerte botilbud på Signo. Da vokste skolemiljøet på Nydalen. Hørselshemmede og døve ungdommer får velge mer fritt venner og ulike interesser. Motargument er at Norge er et langstrakt land. For mange femten- og sekstenåringer og deres foreldre er det utfordrende å flytte til hovedstaden. NDF foreslår derfor at det også etableres en ny videregående skole på Huseby i Trondheim. Der finnes allerede et godt tegnspråkmiljø, og om man utvider med en videregående skole der, tar man også bedre vare på NTNU sitt forskningsmiljø. NDF tror på en løsning med et større tegnspråklige videregående tilbud på Nydalen i Oslo og et mindre tegnspråklige tilbud i Trondheim.

Man må diskutere og se nærmere på botilbud til disse elevene. I grunnskolen har vi argumentert for familiebolig, men det er ikke like relevant for elevene på videregående skole. NDF mener at man kan hente mye lærdom fra Birksby skole.

Signo som drifter botilbudet i Oslo for Nydalen videregående skole er en egnet aktør. De er opptatt av at tilbudet skal ha en tydelig sosialpedagogisk profil. Elevene får god veiledning og oppfølging. I tillegg møter de voksne døve som fungerer som gode forbilder med hensyn til å ta videre utdanning.

De siste årene har det vært stadig flere som søker seg inn på Nydalen og på botilbudet. Signo peker på at grunnlaget for økt søkertall til Nydalen har en sammenheng med at skolen har flere lærere med tegnspråk som undervisningsspråk slik at en større andel av undervisningen foregår uten tolk. Signo gir uttrykk for at de har mulighet til å oppskalere tilbudet dersom det blir behov for dette. Til nå er det bare videregående elever som benytter seg av botilbudet. NDF mener at botilbudet bør tilpasses elever helt ned til femten år.

Våre forslag til tiltak:

- Det opprettes et tegnspråklig tilbud ved Huseby skole, kalt for Huseby videregående skole med botilbud
- Tegnspråklig tilbud skal bare finnes ved Nydalen i Oslo og Huseby videregående skole
- Det må utredes om botilbudet for Nydalen videregående skole kan tilpasses elever helt ned til femten års alder.

H. Døve og hørselshemmede er en mangfoldig gruppe.

Tegnspråkmiljøet er en mangfoldig og varierende gruppe. Det er viktig å ta vare på alle. Det er viktig å forstå at alle har ulike behov. NOU-en har diskutert noen av gruppene. For eksempel kapittel 18 om asylsøkere og nyankomne innvandreres tilgang til tegnspråk. NDF støtter det som står der. Men døve flyktninger får som hovedregel ikke godkjent opphold på Ål som en del av regjeringens introduksjonsprogram. Målet med introduksjonsprogrammet for flyktninger er å gi deltakerne grunnleggende ferdigheter i norsk, grunnleggende innsikt i norsk samfunnsliv og forberede dem til arbeid eller utdanning. For døve i store deler av landet er Ål eneste fullgode alternativ for slik opplæring.

I NAVs retningslinjer står det at folkehøgskole ikke er godkjent som en del av opplæringen i introduksjonsprogrammet. Vi leser at i NOU - 2022: 16, En folkehøgskole for alle - et forslag om at folkehøgskolene bør være en mulighet for introprogrammet og at dette skal utredes videre. Vårt forslag er at Ål folkehøgskole skal få økonomi og mulighet til å tilby introprogrammet for døve asylsøkere.

Det vi savner, er døve og hørselshemmede med flerkulturelle bakgrunn som er vokst opp i Norge. Denne gruppen har et behov for tillitsskapende forhold. Mange av dem møter trolig fordommer i større grad enn døve og hørselshemmede med norsk bakgrunn. De har et annet behov for å bli ivaretatt og forstått. De er en stor gruppe og om man besøker tegnspråklige skoler ser man at denne gruppen er overrepresentert. Vi savner tiltak som er rettet mot dem. For eksempel leksehjelp av likepersoner på tegnspråk til den gruppen. Dette er noe som våre lokalforeninger kan bidra med, men da er det behov for midler som følger med.

Døve samer er en annen gruppe som også har stort behov for å bli ivaretatt. Døve samer ble diskutert i NOU-en, men ikke i en grad som vi mener er dekkende. Det er omtalt at døve samer er utsatt for fornorskning. Historisk har døve samer blitt tatt fratatt familie og plassert på døveskolene. I NOU-en virker det som at det er greit siden man får tegnspråk på døveskolene. Døve samer som har tegnspråk som førstespråk forteller oss at de sliter med identitet og tilhørighet. De føler seg verken hjemme i det samiske hørende miljøet, men at de heller ikke føler seg i hjemme blant andre døve siden de er samiske. NDF har nylig levert høringsinnspill til Sametinget der vi ba dem om å nedsette en komite som jobber med døve samer. Videre ønsker vi språklærere som kan undervise i samisk på norsk tegnspråk. Det er mange døve som ønsker å lære seg samisk for å få større forståelse for egen identitet.

NDF synes det er skrevet veldig lite om døve med andre funksjonsnedsettelse, som døve med utviklingshemming, døve med autisme, døve med cerebral parese med mer. Det finnes bare et kort punkt om dette i NOU-en: 5.3.8, som forklarer kort hva døve med andre funksjonsnedsettelse er, hvilke problemer de møter på og hvilket tilbud som finnes der ute. Fokuset i dette avsnittet synes å være barn og unge og den forsinkede diagnostiseringen av enten hørsel eller andre nedsettelse som synes å være rådende for denne gruppen døve. NDF leser videre at det finnes lite kunnskap om denne gruppen barn og voksne i Norge (s. 75). Det har blitt skrevet flere artikler de siste årene om døve med andre funksjonsnedsettelse som tvinges til å bo på institusjoner der de er den eneste døve og med behov for tegnspråklig kommunikasjon, og hvordan deres hjemkommuner ikke ser til å klare å oppfylle de menneskerettighetene til trygge omgivelser for seg selv og retten til å leve så normalt som mulig. Døve med andre funksjonsnedsettelse er en ekstra sårbar gruppe i en allerede sårbar gruppe. NDF reagerer sterkt på at de blir avsett med et kort punkt i NOU-en, uten å utdype hvilke tiltak som kan gjøres for denne gruppen og deres menneskerettigheter. De har rett til å leve i et tegnspråklig miljø, bruke tegnspråk med hvem de vil og ikke belage seg på enkelte tegn fra helsepersonell – som erfaringsmessige stadig skiftes ut. Signo er den viktigste aktøren til denne gruppen i Norge, og NDF mener kommunene må ha mer skjønn når det gjelder å gi døve med funksjonsnedsettelse muligheter til å få tilbud fra Signo og ikke nødvendigvis anta at de klarer å gi et likeverdig tilbud i sine

kommuner. Signo har et stort og levende fagmiljø som spenner seg over hele landet, med tilbud i både Trondheim, Oslo, Bergen og Sandefjord/Andebu. Fagfolkene i Signo møtes jevnlig for å utveksle kompetanse, de deltar på relevante kurs og seminarer innenfor f.eks. atferdspsykologi, tegnspråk, døvblinde, og mer. De har kompetanse til å gi døve med funksjonsnedsettelse i tråd med deres individuelle muligheter, samtidig som de har et miljø der de døve kan leve så tilnærmet normalt som mulig innenfor deres individuelle behov. Det står at de døve med tilleggsnedsettelse og deres familier/pårørende ønsker å benytte seg av tilbudet til Signo, men at kommunene kommer med egne tilbud. Det står ikke hvor vanskelig det er for pårørende å få gehør for sine argumenter, da kommunens økonomi og kommunens plikt til å tilrettelegge ofte trumfer i sakene.

Vårt forslag til tiltak:

- Ål folkehøyskole skal få økonomi og mulighet til å tilby introprogrammet for døve asylsøkere.
- Døveforeningene ved byene som har regionale skoletilbud (Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim) skal få en egen stilling på 50% til en tegnspråklig døv person med flerkulturell bakgrunn som kan arrangere leksehjelp og fritidstilbud for døve og hørselshemmede ungdommer med flerkulturelle bakgrunn. Til sammen blir det 400.000 kr til alle fire døveforeningene. En satsing på 1,6 millioner.
- Døve samer må få tilbud om undervisning på samisk på norsk tegnspråk. Vi foreslår at det settes av 1 million kroner til dette årlig som skal finansieres via Sametinget i samarbeid med NDF. Det skal gis undervisning flere steder i lander der døve samer bor.
- Døve med andre funksjonsnedsettelse må få lovfestet rett til å bli plassert der de ønsker å bo uavhengig av bostedskommune.

I. Norsk tegnspråk må implementeres i den europeiske Minoritetsspråkpakten.

NDF er uenige med utvalget i deres anbefaling i punkt 12.6, at norsk tegnspråk ikke bør regnes som et minoritetsspråk etter Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoritetsspråk. Vi kan ikke se tydelige motargumenter. Vi mener det er viktig å anerkjenne norsk tegnspråk som et minoritetsspråk, da det er en levende og vital del av døvekulturen og identiteten til døve og hørselshemmede.

Forslag til tiltak:

- Regjeringen jobber for at norsk tegnspråk må være en del av Minoritetsspråkpakten i Europa.

J. Eldre døve og hørselshemmede:

Døve og hørselshemmede eldre kommer fra en annen tid og de må forstås. Mange av dem har for eksempel ikke god kontakt med sin egen familie da døvemiljøet er alt for dem. Mange av dem har jobbet på «døve» arbeidsplasser og oppholder seg på døveforeningen i fritiden. For mange av dem møter de en «hørende» verden for første gang på sykehjem.

Det at de levde «isolert» i døvesamfunnet betyr at deres tillit til storsamfunnet er veldig lav. I masteroppgaven fra 2001 av Paal R. Peterson kom det fram at valgdeltakelsen blant døve er lavere enn samfunnet generelt (Peterson, 2001). NDF tror at døve og hørselshemmede har mye høyere valgdeltakelse i dag, men da kan man anta at de som svarer på undersøkelsen i 2001 er eldre døve og hørselshemmede i dag.

NDF støtter utvalgets funn om eldre tegnspråkliges manglende tilgang til omsorgstjenester på eget språk. NDF har i mange år fått henvendelser fra fortvilte eldre tegnspråklige og deres pårørende, om de språklige og sosiale forholdene på sykehjem der eldre tegnspråklige er den eneste eller en av få (maks 3) pasienter. De beskriver deres liv på sykehjemmene som en hverdag preget av isolasjon, utenforskap og manglende innflytelse og bestemmelse over eget liv.

NDF har i mange år jobbet for at eldre tegnspråklige skal få unntak fra lovparagrafen som tilsier at bostedskommunen må tilby sykehjem/omsorgstjenester til sine innbyggere. NDF vet at ingen kommuner klarer å tilby eldre tegnspråklige omsorgstjenester på tegnspråk på egen hånd, med mindre det er et visst antall døve og hørselshemmede tegnspråklige i kommunen. NDF støtter utvalgets konklusjon om at kommuner må få på plass interkommunale samarbeid for å gi denne lille gruppen tegnspråklige egne helse- og omsorgstjenester/sykehjem tilpasset deres språklige behov. Det gjelder også de mest sårbare blant dem, for eksempel personer med demens, personer med kombinert syns- og hørselstap og pasienter som trenger palliative tjenester. NDF er enig i at kommuneøkonomi ikke må stå i veien for at eldre tegnspråklige kan få gode tegnspråklige tjenester. For eldre som ikke ønsker å flytte til et tilbud i en annen kommune, må hjemkommunen bestrebe å tilby tjenester med kvalifisert personell som kan tegnspråk på førstespråknivå.

NDF ønsker å fremheve dette sitatet: «Dette er en ekstra sårbar gruppe som har hatt en sterk tilknytning til døveskoler og døveforeninger, og som har tegnspråk og døvekultur som en viktig del av sin identitet, som en viktig faktor til hvorfor både stat og kommuner bør tilstrebe å gi denne gruppen et eget tilbud.» (NOU 2023: 20, s.234)

NDF er enig med utvalgets utsagn om at «bruk av tolk i møte med omsorgstjenestene ikke er tilstrekkelig for eldre døve.» (NOU 2023: 20, s.234) Språk, også tegnspråk, forandrer seg med generasjoner og kognitive evner. NDF vet at eldre tegnspråklige har flere egne tegn som ikke læres bort til dagens tegnspråktolker. For eksempel er det utbredt bruk av to-hånds alfabet blant dagens eldre, men det undervises ikke i tolkeutdanningen.

Vi vet også at høy alder påvirker eldre tegnspråkliges evne til å kommunisere, noe som igjen påvirker kommunikasjonen med tolk. NDF mener at tolk ved sykehjem eller i omsorgsboliger, ikke er en fullgod løsning for å kommunisere med eldre tegnspråklige. Tegnspråktolker kan være en midlertidig løsning, men bør aldri bli oppfattet som en optimal erstatning for direkte kommunikasjon. Som utvalget påpeker på side 234, har tolker flest:

«ikke fått opplæring i helsekommunikasjon, slik de som har gjennomført helseutdanninger har. I tillegg bruker leger og annet medisinsk personell fagbegreper som kan være ukjente for tolkene. Det kan gjøre det ekstra krevende at helsepersonell mangler kunnskap om hvordan de bruker tolk i kommunikasjonen med pasienter. Mange pasienter og helsepersonell har gjerne stor tillit til tolkens oversettelse. Samtidig viser studier at kvaliteten på tolkingen ikke alltid er tilfredsstillende. Det skaper en barriere mellom pasient og behandler som ikke er til stede mellom en pasient og en behandler som deler språk.»

Dette understreker utfordringene eldre tegnspråklige møter når de blir bosatt i hjemkommunens omsorgsboliger eller sykehjem, der de får tolk i stedet for tegnspråklige helsepersonell.

NDF støtter også utvalgets kommentar om å benytte seg av spesialkompetanse og å bygge opp fagmiljøer der spesialkompetanse kan utvikles og benyttes.

Utvalget vil vise til Helsepersonellkommisjonens vurderinger om at det ut fra et personellperspektiv kan være mer hensiktsmessig å yte omsorgstjenester i omsorgsboliger eller andre større enheter enn å tilby tjenester i brukernes hjem. Dette fordi det gir stordriftsfordeler gjennom bedre ressursutnyttelse og attraktive og stabile arbeidsplasser som kan tilby mer og bedre faglig støtte, kompetanseutvikling og trivsel. Utvalget mener at dette også er veien å gå for å utnytte den tegnspråklige kompetansen som finnes i omsorgstjenestene, og for å sikre tegnspråklige eldre tjenester av god kvalitet i et trygt og godt miljø der de kan oppleve fellesskap og kommunisere fritt og uhindret på eget språk. Utvalget mener at stat og kommuner i større grad bør benytte seg av den spesialkompetansen enkelte ideelle aktører har. For eksempel har Stiftelsen Signo over flere år opparbeidet seg unik kompetanse om eldre døve og døvblinde, og tilbyr målrettede tilbud for denne gruppen. Noen større kommuner har inngått samarbeidsavtaler med Signo om sykehjems plasser til

tegnspråklige eldre. Utvalget mener også det offentlige må benytte seg bedre av de ressursene som ligger i tegnspråklige miljøer, for eksempel frivillige organisasjoner.

Vårt forslag til tiltak:

- Lokalforeningene i hele landet må få ansatt en egen person som tar spesielt vare på døve eldre, stillingsstørrelsene varierer etter størrelsen på forening. Det for å lage tillitsskapende forhold mellom døve eldre og storsamfunnet. Det er spesielt viktig når man blir stadig mer avhengige av offentlige tjenestene. Dette tiltaket koster cirka 10 millioner.
- Eldre døve må få lovfestet rett til å bli plassert der de ønsker å bo uavhengige av kommunale grenser.
- Det må utdannes tolker som har spesielt kompetanse om eldre døve, tolker som får lønnstillegg.

K. Tolketjenesten:

Utvalget nevner i kapittel 20; tolking til og fra norsk tegnspråk, at rettighetene til tolk samlet sett er gode (side 259), og at utvalget ikke foreslår konkrete endringer i regelverket knyttet til tolketjenesten. Utvalget nevner likevel at tolketjenesten fremstår som fragmentert og vanskelig å orientere seg i (side 259). NDF mener det er skuffende at utvalget ikke foreslår endringer i tolketjenesten, da NDF registrer at det er en forskjell på rettighetene til å få tolk og mulighetene til å få tolk. Utvalget burde presisert mer ettertrykkelig at mulighetene til å få tolk i Norge ikke samsvarer med mulighetene til å få tolk i praksis. Det er, som utvalget skriver, store varianter fra region til region hvordan tolketjenesten organiseres. NDF vet at denne variasjonen skaper stor frustrasjon og forvirring blant døve og hørselshemmede som opplever 1) at de ikke får tolk, 2) merkelige begrunnelser/forklaringer på manglende dekning, 3) ulik praksis og prioritering, 4) ustabil bruk av frilanstolker til ledige oppdrag.

Det er, som utvalget beskriver på side 260, ikke et sammenfall mellom den dekningsgraden som er opplevd av brukerne og den dekningsgraden som NAV rapporterer. Mulighetene til å få tolk brytes daglig i Norge av NAV Tolketjenesten, noe som igjen er et brudd på både folketrygdloven, tolkeloven, FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, kulturelle og sosiale forhold, samt menneskerettighetene. Bare i 2022 var det 10 300 oppdrag som stod udekket, og NDF er av den oppfatning at dette tallet kan regnes med å øke i årene fremover når både tolkeloven og universell utforming blir mer og mer allmenn kjent blant det offentlige Norge. NDF er ikke imot at det settes tolker til offentlige oppdrag, slik som for eksempel Arendalsuka, men ønsker å påpeke at med dagens organisering av tolketjenesten og NAVs misbruk av frilanstolkene, risikerer

døve som bestiller tolk på egen hånd å ikke få det, fordi tolkene får bedre betalte oppdrag av det offentlige for å innfri kravene om universell utforming.

NDF merker seg også at det siden 2015 har vært en jevn nedgang i antallet frilanstolker som mottar honorar fra NAV. Vi er skeptiske til NAVs begrunnelse om at denne reduksjonen skyldes at det var så få tolkeoppdrag i koronapandemien. Vi mener også at antallet frafall blant frilanstolkene ikke samsvarer med antallet frilanstolker som blir fast ansatt i tolketjenesten, eller skyldes andre forhold som oppnådd pensjonsalder, ønske om å bytte yrke og lignende.

NDF er av den oppfatning at det høye frafallet skyldes de urimelige arbeids- og lønnsvilkårene frilanstolkene må godta for å kunne heve lønn fra NAV.

Frilanstolkenes fagforbund Tolkene i Akademikerforbundet (TiA) gjennomførte en undersøkelse i januar 2022 om frilanstolkenes fremtidige planer i yrket. Der kom det frem at 3 av 4 frilanstolker vurderer å slutte eller har sluttet i yrket. Det fremkommer også at årsakene til denne masseflukten fra yrket er de dårlige arbeids- og lønnsforholdene.

NDF ønsker å understreke at organisasjonen i utgangspunktet har som prinsipp å ikke blande oss inn i arbeids- eller lønnsvilkår til tolker generelt. Men når det meldes om et så stort forfall til yrket, er det veldig bekymringsverdig og urovekkende for NDF. NDF kan derfor ikke sitte stille i båten og la NAV, Arbeids- og velferdsdirektoratet, og Arbeids- og inkluderingsdepartementet rasere dette tilbudet som NDF i sin tid var med på å bygge opp sammen med tolkene.

Vårt forslag til tiltak:

- Arbeids- og lønnsvilkår til frilanstolker må bli bedre.
- Tolketjenesten skal omorganiseres og løsrive seg fra NAV. Det må være mer brukerstyrt og mer krav til kompetanse.

L. NRK/Medier:

NDF er enig i utvalgets vurderinger av punktene om NRK, NRK-plakaten og mediestøtteregelverket (pkt. 21.7.4-21.7.7).

NDF har i lang tid jobbet for at Nyheter på Tegnspråk-programmet skal inneholde mer enn bare en repetisjon av de viktigste nyhetene, gjengitt på tegnspråk. NDF vet at døve ønsker et mer variert nyhetsbilde der det ikke bare er nyheter fra det hørende miljøet som presenteres, men også fra døvemiljøet, både i Norge og rundt om i verden. NDF mener at mediemangfoldet i Norge lider av at de døves meninger, perspektiver og standpunkter ikke kommer oftere frem. Demokratiet svekkes,

ytringsfriheten krenkes og menneskerettighetene brytes når bare bestemte grupper får ytre seg i samfunnsdebatten. Når det står så tydelig i Grunnloven at statens myndigheter pålegges å legge forholdene til rette for en åpen og offentlig opplyst samtale, jfr. Grunnloven §100, er det for NDFs del veldig absurd å se at det ikke gjelder å få inn døve og tegnspråklige sine perspektiver også.

NDF støtter derfor de foreslåtte tiltakene under pkt. 21.7.4, 21.7.5, 21.7.6 når det gjelder NRK og pkt. 21.7.7 om at mediestøtten bør endres slik at det også omfatter tegnspråklige medier. NDF mener en liten presisering bør til under det siste punktet; ordet "bør" endres med "skal" slik at setningen blir til "mediestøtten skal endres slik at det også omfatter tegnspråklige medier".

Vårt forslag til tiltak:

- Det opprettes en egen Tegnspråkkredaksjon. Tiltaket beregnes til å koste 10 millioner kroner som administreres av enten NRK eller et tegnspråklige produksjonsselskap.
- Styrke tilbudet av tegnspråktolkning i medier, slik at døve og hørselshemmede har tilgang til informasjon og nyheter på lik linje med resten av befolkningen.

M. Underholdning og kulturtilbud på tegnspråk

Under punkt 21.6.2 «Tegnspråk og døvekultur bidrar til bredde i kulturlivet» burde lokale døveforeninger vært nevnt. Særlig med hensyn til dens lange historie (den første ble opprettet i 1876), at de er landsomfattende og har vært og er et tilbud for alle aldre. NDF viser til pkt. 21.4.2 «Tegnspråklig terminologiarbeid» hvor det står: «Norsk tegnspråk er i bruk i på mange områder i det norske samfunnet, blant annet som undervisnings-, medie-, og scenespråk». Her står det ingenting om bruken i døveforeningene. Døveforeningene arrangerer blant annet de årlige Kulturdagene hvor de har hatt amatørteater opptredener, historiefortellinger, debatter m.m. Døveforeningene har en rik base med tegnspråklige førstespråkbrukere.

Vi setter stor pris på omtalen som Teater Manu får i NOU-en. NDF støtter det som er sagt om teateret i NOU-en. Det er foreslått at de får økt tilskudd. Det er svært gledelig. Vi tror at det behøves mer enn de 3 millionene som er nevnt i NOU-en. Teater Manu har et stort ansvar som går langt utover hva et vanlig teater har. For eksempel må Teater Manu ha ungdomstilbud og helst i flere norske byer. Mange døve og hørselshemmede ungdommer lider av språkdeprivasjon så de må tilpasse tilbudene til dem og det er ekstra krevende. De må dessuten tilby flere barneforestillinger og voksenforestillinger på tegnspråk årlig og turnerer landet rundt. Vi foreslår å fordoble Teater Manus årlig omsetning så de kan produsere flere tegnspråklige forestillinger i året, til ulike målgrupper og turnerer til hele landet hver gang.

Våre forslag til tiltak:

- Kulturkonsulent til alle landets døveforeninger for å sikre at de kan opprettholde sin rolle som viktige sosiale og kulturelle arenaer for tegnspråkbrukere. Det blir 1 million til hver lokalforening, 19 millioner samlet.
- Teater Manu får økt tilskudd til det dobbelte, fra dagens 19 millioner i omsetning til 38 millioner. Da kan de lage ulike forestillinger som er tilrettelagt for ulike målgrupper, ha eget lokalt tilbud for teaterworkshop for barn og unge i alle større norske byer i tett samarbeid med døveforeningene.
- Tilbakeføre teatertolking på tegnspråk. Vi foreslår å tilbakeføre ordningen som NDF hadde tidligere på 2 millioner.
- Doble tilskuddet til Døves Media slik at de kan produsere enda flere tegnspråklige sendinger.
- Tegnspråkopplæring: Styrke tilbudet om tegnspråkopplæring for alle som ønsker å lære tegnspråk, uavhengig av alder eller hørselstap. Vi foreslår å legge ut anbud på cirka 10 million per år. Krav til anbud er at NDF skal være involvert i prosessen og at det må være døve med i ledergruppen.

Takk for muligheten til å komme med våre innspill. Vi håper at våre synspunkter blir tatt med i videre arbeid med NOU'en "Tegnspråk for livet".

Referanser:

Egge, H. (2014), [https://sykepleien.no/forskning/2014/11/foreldre-er-ikke-](https://sykepleien.no/forskning/2014/11/foreldre-er-ikke-eksperter?fbclid=IwAR21xjXpN5FaSx0OWGu0xvBQG5zjAYbTauqYSWAgoYmAj_XmkOF1K1KI7VI)

[eksperter?fbclid=IwAR21xjXpN5FaSx0OWGu0xvBQG5zjAYbTauqYSWAgoYmAj_XmkOF1K1KI7VI](https://sykepleien.no/forskning/2014/11/foreldre-er-ikke-eksperter?fbclid=IwAR21xjXpN5FaSx0OWGu0xvBQG5zjAYbTauqYSWAgoYmAj_XmkOF1K1KI7VI)Hall, Glickmann, N. S. og Hall, W. C. (2019). Language Deprivation and Deaf Mental Health. *Routledge*.

Helsedirektoratet (desember 2023) <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/horsel-hos-sma-barn-0-3-ar>

Kermit, P. S. (2018). Hørselshemmede barns og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole : Kunnskapsoversikt over nyere nordisk forskning. *NTNU Samfunnsforskning AS*.

Skjold S. (2023). A decision-analytic model to project the expected lifetime costs and quality of life (QoL) for individuals receiving bilateral cochlear implants during first life year. *Apollon. Universitet i Oslo*.

Rikshospitalet (desember 2023). [Øre-nese-hals CI-enhet - Oslo universitetssykehus HF \(oslo-universitetssykehus.no\)](https://www.ore-nese-hals-ci-enhet.no)

Peterson, P. R. (2001) Døv identitet og politisk deltakelse. Taus minoritet eller arbeid i det stille? *Universitet i Oslo*.

Wie, O. B. (2023). Stillheten er brutt for alltid: Nå kan døve barn høre. *Apollon. Universitet i Oslo*.

Med vennlig hilsen,

Petter Noddeland (s)

Generalsekretær

Norges Døveforbund

Sindre Svindal (s)

Interessepolitisk medarbeider

Norges Døveforbund

Nora Mosand

Medlem i arbeidsgruppe

Norges Døveforbund

Fatma Kahn

Medlem i arbeidsgruppe

Norges Døveforbund

Kjetil Skarpeid

Medlem i arbeidsgruppe

Norges Døveforbund

Astri Kamilla Røliaunet

Medlem i arbeidsgruppe

Norges Døveforbund